DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2023.3.14
CZU: 821-1.09:159.954:911.375(478-25)
Orcid ID: 0000-0003-0904-1610

METAMORFOZELE POETICE ALE ORAȘULUI CHIȘINĂU

Rodica GOTCA

Doctor în Filologie, cercetător științific, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

Domenii de preocupare: teorie, istorie și critică literară; literatură digitală ergodică, TIC, ergocritică.

Lucrări publicate: Ergocritica. În: Aliona Grati, Elisaveta Iovu, Oxana Popa, Diana Dementieva, Rodica Gotca. *Opera literară ca dialog și relație. Noi modele critice: Dialogica, Imagologia, Sociocritica, Critica orientată spre cititor, Ergocritica*. Chișinău: Știința, 2021, 492 p.; *Ergocritica. Un (eventual) instrument ergodic de interpretare a literaturii.* (cu Aliona Grati) În: COGITO. Revista de cercetare multidisciplinară, vol. XIV, Nr. 4/2022, București, ISSN: 2068-6706; carte de poezii *Frontiere desenate în aer cu pumnul*, Eikon, 2019.

Metamorfozele poetice ale orașului Chișinău

Rezumat. Articolul dat studiază evoluția imaginarului poetic al orașului Chișinău în cadrul secolelor XIX, XX și XXI, care reprezintă o suprapunere de imagini, de structuri arhetipale, pe care le-am integrat drept suport teoretic în interpretarea textelor poetice urbane. Pornind de la cele opt ansambluri sau structuri arhetipale ale imaginarului aplicat evoluției istorice, prezentate de Lucian Boia in Pentru o istorie a imaginarului, am sistematizat imaginile artistice din lirica cercetată in opt forme, atribuite fiecărui segment de timp, demonstrând astfel complexitatea imaginarului urban și facilitând observarea metamorfozei imaginii orașului Chișinău în decursul secolelor XIX, XX și XXI. Prin acest sistem de structuri arhetipale am interpretat creațiile lirice care valorifică imaginarul urban chișinăuian, identificând.schimbarea perspectivei atât asupra imaginii orașului, în percepția poeților, cât și a orașului în sine, la nivel istoric, politic, social, economic și cultural. Distanțat pană la uitare (sec. XIX), apoi ridicat pe postamentul admirației (sec. XX), Chișinăul devine mediu familiar (sec. XXI), obiect al culturii și nu al cultului, spațiu arhitectural concrescut cu generația de după 2000.

Cuvinte cheie: Chișinău, imaginar, arhetipuri, imagine, poezie, secolul XIX, secolul XX, secolul XXI.

The Poetic Metamorphoses of Chișinău City

Abstract. This article studies the evolution of the poetic imaginary of Chișinău City in the 19th, 20th and 21st centuries, which represents an overlap of images, of archetypal structures, which we integrated as theoretical support in the interpretation of urban poetic texts. Starting from the eight ensembles or archetypal structures of the imaginary applied to historical evolution, presented by Lucian Boia in For a history of the imaginary, we systematized the artistic images from the researched lyric in eight forms, attributed to each time segment, thus demonstrating the complexity of the urban imaginary and facilitating observing the metamorphosis of the image of Chișinău City during the 19th, 20th and 21st centuries. Through this system of archetypal structures, we interpreted the lyrical creations that capitalize on the Chișinău urban imaginary, identifying the change of perspective both on the image of the city, in the perception of the poets, and of the city itself, on a historical, political, social, economic and cultural level. Distanced to the point of oblivion (19th century), then raised on the pedestal of admiration (20th century), Chișinău becomes a familiar environment (21st century), an object of culture and not of worship, an architectural space concretized with the generation after 2000.

Keywords: Chișinău, imaginary, archetypes, image, poetry, 19th century, 20th century, 21st century.

Marile orașe au creat, dintotdeauna, structuri complexe de imagini mentale, fiind printre puținele medii fizice capabile să evoce cu intensitate reprezentări fidele ale culturii, istoriei, artei și identității umane. Capacitatea dată este numită, de Kevin Lynch, *imageability* (imagineabilitate) și se referă la „calitatea unui obiect fizic care îi conferă o mare probabilitate de a evoca o imagine puternică la orice observator". Orașul se dovedește a fi acel mediu de imagine, care prin *imagineabilitatea* sa, dezvoltă înțelegerea senzorială a lumii, o extinde și o adâncește, fiind spațiul ce absoarbe observatorul [1, p. 9-13].

Prin prisma unei serii de imagini poetice colective avem posibilitatea să urmărim îndeaproape imaginea orașului, imaginarul în care aceasta se încadrează, să oferim imaginației noastre o desfătare cu forma cea mai pură a percepției și reprezentării: imaginea artistică – „produs al imaginației și al fanteziei artistului care va recrea realul, va reconfigura sugestiile și impresiile primate din jur, din propria existență și experiență, particularizând generalul și concretizând abstracțiile" [2, p. 238].

Imaginea, imaginația și imaginarul deși sunt noțiuni corelate, diferă în grade importante. Imaginarul se referă la vise, reverii, fantasme, mituri, utopii, ideologii, la reprezentările colective ori personale care au un efect în viața comunității, în sensul prezenței unor consecințe de care societatea este obligată să țină seama, fie că dorește ori nu să recunoască acest lucru. Definit ca sumă a reprezentărilor și percepțiilor livrate de conștiință pentru a amplifica procesul de comprehensiune, imaginarul reprezintă, în esență acea încercare de a interpreta în mod unitar contextualitatea culturală, ori în cazul individului de a arătă locul acestuia într-o anumită ierarhie socială, politică, culturală, de explicare a formări respectivei ierarhii [3].

Jean-Paul Sartre, în lucrarea *L'Imaginaire*, publicată în 1940, acreditează termenul de „imaginar" și expune ideea că valoarea imaginarului este enormă, el este „fondul lumii"; el „atrage" și integrează în sine lumea reală. Astfel, reiese că imaginarul este produsul imaginației și nu reprezintă doar ansamblul imaginilor și al relațiilor dintre ele, ci o realitate independentă, care are funcție simbolică și este forma de reprezentare a activității conștiinței. Pentru Gilbert Durand, imaginarul nu e nimic altceva decît un traseu, în care reprezentarea obiectului se lasă asimilată și modelată de către imperativele impulsionate ale subiectului [4, p. 99].

Imaginile evocate de marile orașe s-au format extrem de complex, prin suprapunerea numeroaselor reprezentări, răspunzând nevoii de identitate a unei generații, a unei personalități ori persoane pentru care a servit drept reper al lumii sale perceptive, veșnic în schimbare. Încercând să structureze imaginea orașului, fiecare observator, pe lângă o analiză a mediului, realizează un efort creator, făcând asocieri puternic individualizate și poetizate, devenind într-un moment dat un creator al universului urban, iar orașul se pomenește a fi interpretat nu doar ca un spațiul geografic, ci și ca un text.

Cercetătorii A.V. Kuznețova și I.A. Petrulevici menționează, în studiul *The urban texte: semiosis of culture cod*, că „paradigma umanitară modernă permite interpretarea orașului ca text, acest fapt oferă posibilitatea stabilirii unei arii mult mai extinse a specificului de informații și semnificații pe care ni-l poate transmite un text urban". Natura textului urban trebuie studiată pornind de la dubla sa structură: materială (piatră, sticlă, beton, marmură, pânză, hârtie etc.) și spirituală (semantica cu care sunt înzestrate obiectele fizice). Acest fapt ne direcționează spre ideea lui Yu.M. Lotman, că „spațiul arhitectural (al orașului) trăiește o dublă viață semiotică. Pe de o parte, modelează universul: structura lumii construite și locuite este transferată întregii lumi ca un întreg. Pe de altă parte, este modelat de univers: lumea creată de om reproduce ideea sa despre structura globală a lumii". Văzând orașul ca text, ca prototip al lumii/universului, observăm, totodată, că acesta este poziționat „nu concentric, dar excentric, dincolo de centrul imaginabil", fiind atât un punct al izolării și închistării spiritului uman, cât și un spațiu al deschiderii spre comunicarea interculturală [5, p. 89-95]. Această tendință de natură dublă (închidere – deschidere) a orașului este

observată și în cazul Chișinăului, pe care academicianul M. Cimpoi îl vede ca pe „un orizont închis ce visează la deschidere, cel puțin prin intermediul proiecțiilor fantasmagorice” [6], iar Ana Bantoș subliniază aici un aspect foarte important, și anume acela că orașul este văzut de scriitori ca „modalitatea de ieșire într-un alt plan al exprimării, al punerii în valoare” [7, p. 166], dar cu o prezență sesizabilă a reticențelor în cadrul adaptării la acest orizont/plan.

Prin poezia secolelor XIX, XX și XXI reflectăm un proces de metamorfozare atât a imaginii orașului în percepția poeților, cât și a orașului în sine, la nivel istoric, politic, social, economic și cultural. Toate aceste metamorfoze sunt absorbite de poezia, care fiind cea mai sensibilă formă literară, receptează imediat orice nuanță nouă apărută în mediul exterior transferând-o prin tropi în imaginarul poetic. Acest traseu al metamorfozei imaginii orașului Chișinău ni-l propunem a creiona și cerceta, studiind imaginarul creat de poeții secolelor XIX, XX și XXI și identificând formele structurilor arhetipale ale acestuia. Dat fiind faptul că imaginarul își are rădăcinile în *arhetipuri* („Anume aceste imagini primordial și universal sunt transformate de către conștiința aflată în contact cu elementele materiale ale lumii exterioare în imagini cu semnificații noi.” [2, p. 236-237]), studiul metamorfozei imaginii orașului Chișinău nu poate fi realizat neglijând structurile arhetipale ale imaginarului, pe care le regăsim în seria de texte selectate.

Pornind de la cele opt ansambluri sau structuri arhetipale ale imaginarului aplicat evoluției istorice, prezentate de Lucian Boia în *Pentru o istorie a imaginarului*, am sistematizat imaginile artistice din lirica cercetată în opt forme, atribuite fiecărui secol. Acestea fiind: 1) lumea mitică, 2) elementul reprezentativ al vieții și morții, 3) spațiul coeziunii dintre Eu-Celălalt, 4) lumea integră, 5) element al identificării eului cu originile sale, 6)o proiecție a aspirațiilor și așteptărilor către întreaga lume/țară, 7) un spațiu al evadării și 8) un loc în care contrariile se ciocnesc [8]. Prin acest sistem de structuri arhetipale am interpretat creațiile lirice care valorifică imaginarul urban chișinăuian, identificând secvențe de texte care se atribuie fiecărei forme a sistemului, ceea ce demonstrează complexitatea imaginarului urban și facilitează observarea metamorfozei imaginii orașului Chișinău în decursul secolelor XIX, XX și XXI.

Marcat de evenimentele istorice, de coloritul naționalităților ce-l populau, Chișinăul secolului XIX apare ca „un orizont închis ce visează la deschidere, cel puțin prin intermediul proiecțiilor fantasmagorice”, observă M. Cimpoi. Imaginea acestuia capătă trăsăturile unui „oraș-sat, adică o localitate hibridă ruralo-orășenească”, „Turn Babel al naționalităților, în care alături de români (moldoveni), atestați cu o prezență de circa 50 % la sfârșitul secolului al XIX-lea, locuiesc evrei, ruși, ucraineni, germane, armeni”, „oraș de margine, centru de provincie, centru natural al Basarabiei”, „seliște a străinilor”, „cuibar al nacialnicilor, ofițerilor, pomoșnicilor, vlădicilor, namestnicilor, serdarilor, moșierilor și boierilor, guvernatorilor, spătarilor, logofeților, generalilor (ruși), mitropoliților, senatorilor, preoților, jicnicerilor, velpitarilor, stolnicilor, „fruntașilor”, căminarilor, burgomiștilor, medelnicerilor, vistiernicilor, paharnicilor”, fiind deopotrivă „ oază de viață patriarhală” și „loc de exil (cazul Pușkin) sau penitenciar” [6]. Pentru secolul XIX, sunt reprezentative poeziile lui Aleksandr Pușkin, care fiind exilat la Chișinău, a reflectat în câteva texte atât imaginea orașului, cât și starea pe care acesta i-o provoacă. Este clar că antipatia sa vine nu dintr-o receptarea a formelor vizuale ori a personajelor întâlnite în peisaj, ci din starea interioară provocată de exil. Cazul lui Pușkin este o dovadă evidentă a faptului că „frumusețea e în ochii privitorului”, căci, cât de împodobit nu ar fi fost Chișinăul la vremea venirii sale, el nu se putea uita la el altfel decât ca la o temniță. În *Scrisoare către Vighel* (trad. Ivan Pilchin), poetul ne oferă următoarele imagini, pe care le-am repartizat conform celor opt structuri arhetipale ale imaginarului:

Lumea mitică: „Vei fi odată pedepsit/ De mâniatul Dumnezeu!/ Cădea-vor mistuite-n foc/ Și casa lui Bartolomeu,/ Dughene negre, jidovești,/ Precum, la Moise am citit,/ Sodoma rea s-a prăbușit./ Dar cu acest oraș frumos/ Nu

se compară Chișinăul,/ Căci am citit în tomul gros/ Și fără pic de măgulire,/ Sodoma era în strălucire./ Avea păcatu-i drăgăstos,/ Dar lumina și abitir/ Ți-l îmbuna pe musafir/ Cu mândre fete și flăcăi."

Elementul reprezentativ al vieții și morții, la Pușkin – al morții: „Blestem pe tine, Chișinău!/ Să te înjur am obosit./ Cu ale tale păcătoase/ Și negre, și murdare case,/ Vei fi odată pedepsit/ De mâniatul Dumnezeu!"

Spațiul coeziunii dintre Eu și Celălalt: „În Chișinău, o știi prea bine,/ Nu-s de găsit nici doamne fine,/ Codoașe nu-s și nu-s librari."

Lumea integră: „Îmi pare rău de a ta soartă!"

Element al identificării eului cu originile sale, dorul și tendința ostentativă de a rupe lanțurile exilului: „Dar, Wighel, dragă, eu cumva/ Voi apărea în casa ta,/ Doară să pot și să am chef,/ Voi fi alături să-ți răspund".

O proiecție a aspirațiilor și așteptărilor către întreaga țară: „În a desfrâului lumină/ Și a lui Dumnezeu ființă,/ Consilier bun de pomină,/ Mi-aș duce viață în asceză,/ -N Parisul din vechea Geneză".

Un spațiu al evadării, de fapt, aici e un spațiu din care este dorită evadarea: „În vers și-n proză, dar îți cer –/ Salvează, dragă, al meu fund!"

Cât despre *un loc în care contrariile se ciocnesc*, aici putem aduce drept exemplu o percepție diametral opusă a lui Alexandr Veltman, care, fiind în ipostaza unui călător, privitor, observă Chișinăul într-o altă lumină: „Când în privirea-mi Chișinău/ Stă pe mărețul promontoriu/ Și printre stuf faimosul Bâc/ În al său susur unduiește/ Zgomot plăcut, tunet încet/ Mereu în valu-i se-nmulțește…/ Pe-nalturi, tinere grădini/ Priveliștea măreață ne-o arată/ În toat-a frumuseții măiestrii/ Și Chișinău-ntreg acolo se desfată." (*Iertați-mi glasul lirei nearmonioase*, trad. Rodica Gotca) [9, p. 73]

Uimitoare, pentru secolul XIX, este nu doar contradicția celor două imagini: prima a unui oraș mizerabil și a doua a unui spațiu idilic, ci și faptul că acești doi poeți vorbesc despre același Chișinău istoric, cultural, artistic, care nu se schimbase pentru a motiva o altă perspectivă. Setea de răzbunare a propriului exil îl determină pe Al. Pușkin să pună imaginea Chișinăului în comparație cu cea a Sodomei, accentuând astfel dezgustul său pentru acest loc, să-și dorească moartea în schimbul traiului în acest spațiu urban în care poetul nu vede nicio desfătare. Pe când, Al. Veltman este un privitor mai puțin suferind, căruia Chișinăul îi apare ca o curiozitate a naturii ce-l fascinează.

Avansând în timp și poezie, observăm că, dacă secolul XIX ne oferă imaginea Chișinăului văzută de străini, de Celălalt, atunci, în secolul XX se atestă o avalanșă de texte poetice care valorifică imaginea orașului din perspectiva autohtonă, cea a trăitorului, a băștinașului, a celui pentru care orașul reprezintă un spațiu natal. Referitor la această perioadă, Ana Bantoș conturează imaginea Chișinăului marcat de „lupta pentru ieșirea din provincialism", căci scriitorii șaizeciști veneau, în mare parte, de la țară, dar se orășenizau, „acomodându-se la ritmurile unei civilizații urbanizate". Abia după 1989, orașul apare ca un centru al țării, al națiunii, „identificându-se cu Agora- Piața Marii Adunări Naționale. De aici au fost lansate poezii și texte în care se răzbuna o jumătate de secol de reducere la tăcere". Imaginea Chișinăului este completată de trăsătura de centru literar, conturându-se „o imagine completă: de la adâncirea într-o interioritate ancestral folclorizată și până la avântul către cele mai sofisticate turnuri și turnuri de limbaj" [7, p. 165-169]. Raportat la cele opt forme ale imaginarului, Chișinăul secolului XX este reprezentat de imaginile artistice definitorii pentru:

Lumea mitică: „C-ai fost mereu sub tălpi străine,/ Sub piatra ta o deslușesc.// O, vechi oraș al poeziei/ Și-al frământării de demult,/ Tu porți răsuflul cald al gliei,/ Și-n spice freamătul ți-ascult.// (...) În tine-i clocot de uzine/ Și luciu proaspăt de bazalt,/ Un fluviu lung de limuzine/ Și străvezimea din înalt.// Havuzuri îți stropesc sprânceana/ Și candele pe străzi îți ard../ (...) O, vechi oraș al poeziei,/ Oraș al cântecelor noi,/ Tu porți răsuflul cald al gliei/ Și mirosul plăcut de ploi." (*O, vechi oraș al poeziei*, Mihail Garaz) [7, p. 95-96]. Astfel, Chișinăul face loc în istorie unei imagini proprii, ieșind din umbra Sodomei invocate de

Al. Puşkin şi inoculând o imagine pozitivă, atât prin trăsăturile arhitecturale, cât şi prin referinţele la elementele definitorii ale spiritului naţional ori artistic: glia, poezia, cântecul etc.

Elementul reprezentativ al vieţii şi morţii: „O zi şi-o noapte în oraş/ A nins, crescând nămeţii,/ Aşa se nasc copiii lumii,/ Când, părăsind-o, mor poeţii. (*O zi şi-o noapte în oraş*, Ion Vataman) [7, p. 152]. „În oraşul ăsta casele s-au scufundat,/ În oraşul ăsta, în cavoul ăsta./ Străzile pustii de sateliţi s-au agăţat/ Şi-n alcovurile-amintirii urlă pesta.// ... // Totuşi în oraşul ăsta mort nimeni n-a murit." (*Oraş mort*, Bogdan Istru) [7, p. 66]. Moartea şi viaţa apar în poezia acestui secol ca elemente reglatorii ale ciclului vieţii, ca stări ale culturii, politicii, care „mor", care scufundă oraşul în beznă ori îi conferă luciu.

Spaţiu al coeziunii dintre Eu şi Celălalt (spaţiul îndrăgostiţilor): „Mă plimb prin parcul Puşkin în fiece apus,/ Scriu versuri adecvate şi savurez plăcerea/ Activităţii simple în pacea şi tăcerea/ De care mă lipsiseşi când îţi eram supus." (*Orgoliu bărbătesc*, Nicolai Costenco) [7, p. 66]. „Sunt oraşe de poveste,/ Au şi nume, şi renume,/ Nu mi-e dor de toate-aceste,/ Chişinău-i unu-n lume.// Are juni şi are june,/ Un bufet cu o verandă,/ Are-o televiziune,/ Care face propagandă.// Are-o stradă principală,/ Are câteva palate,/ Are-o fostă catedrală,/ Distrusă pe jumătate.// ... Supărat pe astă ţară,/ Pleacă rusul mohorât./ Soarele din cer coboară./„Şto za gorod?! Şto za bât?!" (*Chişinău*, Dumitru Matcovschi) [7, p. 110]. Un spaţiu al celuilalt este Chişinăul ţăranilor veniţi să locuiască la oraş, reprezentat de Sergiu Matei Nica. „În poezia *Chişinău* mişcarea haotică prin oraşul nocturn revelă senzitiv un univers decadent, al durerii totale: „Sună viori noaptea prin acoperişuri/ Şi mirosul urii ce ne-a pândit îl simţim./ Bârnele împung ale beznei desişuri", durerea este infiltrată în „piatra ce-o calcă talpa grăbită", cărămizile, asfaltul „sărutat de călcâiul celor din sat" şi produce răni-amintiri ale spaţiului care a fost pierdut inevitabil, elocvent fiind plânsul de fluier al ţăranilor care au venit „cu moşia-n braţe în oraş" [10, p. 70-71].

Imposibil de lăsat în afara acestui studiu este prezenţa poetului român, Nichita Stănescu, care vizitează Chişinăul în toamna anului 1976, în cadrul *Săptămânii literaturii sovietice în RSS Moldovenească*. „Nu se ştie ce impresii i-a lăsat oraşul Chişinău lui Nichita Stănescu, dacă şi le-a exteriorizat în vreun interviu sau în vreun articol de ziar în România. Unele mărturii ale lui le aflăm prin intermediul prietenilor lui basarabeni. Potrivit lui Mihail Ion Cibotaru, Nichita Stănescu ar fi spus despre Chişinău că, fiind aşezat la o margine, are „aerul, lumina şi felul liniştitor – fără prea multe motoare şi smocuri", că are oameni cu bun-gust, străzi largi şi cartiere spaţioase, că arată ca „o perlă albă, în atâta verde pur" [11, p. 116-121].

Lumea integră: „Ch-ău oraş de-ntuneric/ oraş-ebonită pe care/ un nebun îl învârte în degetul mic ca pe un disc şi un/ milion de picioare// merg aleargă mereu de la margini spre centru pe cer/ pe spirală// (...) Oraş disc-gigantic în rotirea-i extatică sonorizându-l/ (postum)/ Ion Aldea şi Doina în ultimul drum" (*CH-ĂU*, Emilian Galaicu- Păun) [7, p. 90-93]. Deşi încă mai păstrează acelaşi regret pentru soarta oraşului Chişinău, această formă a imaginarului, reprezentată de poezia secolului XX, prezintă o imagine mult mai complexă a oraşului, ne creează impresia unei suduri mult mai rezistente dintre elementele constitutive ale acestuia, marcând o treaptă mult mai evoluată a metamorfozei imaginii Chişinăului. Tot din perspective sorţii este prezentată următoare formă arhetipală de imaginar:

Element al identificării eului cu originile sale: „Oraşul meu etern ca o poveste,/ Mereu îţi simt în piept suflarea ta,/ Destinul meu, destinul tău ne este/ Cu tine toată lumea e a mea.// Visul alb al meu!" (*Imnul oraşului Chişinău*, Versuri de Gheorghe VODĂ, muzică – Eugen DOGA) [12]. Identificarea poetului cu oraşul său, atribuirea aceluiaşi destin arată coeziunea dintre două entităţi: lumea poetului şi lumea oraşului, ceea ce determină ca următoarea formă arhetipală să păstreze acelaşi optimism.

Proiecţie a aspiraţiilor şi aşteptărilor către întreaga ţară, către oraş: „Flăcău de la poale de codru/ (...)/ Te prinde tăcerea albastră/ A nopţilor verzi de la Centru,/ A nopţilor verzi din

Sculeanca,/ A nopților verzi din Muncești./ (...) Tu crești cartiere cu ceasul/ (...)/ Porți zâmbet pe orice alee/ (...)/ Ești inima gliei-livadă/ (...)/ Ești pruncul salvat dintre flăcări/ În noaptea de foc și năpaste./ Crescut pentru dragostea noastră/ Trudită, dar plină de dor,/ În tine s-aude izbânda,/ (...)/ Sunt mândru de-al tău viitor." (*Chișinăul*, Ion Bolduma) [7, p. 35]. Din poezia acestei perioade transpare dragostea locuitorilor față de oraș, sincera tendință spre înnobilarea acestuia și fascinația pentru elementele de cultură și artă, precum cea pentru vocea sopranei Maria Cebotari, asemuită unei ninsori, în care poetul vede:

Un spațiu al evadării: „Zăpada aceasta ce cade de sus/ Atât de lin, că-mblânzește vecia,/ are ceva în tremurul ei,/ din vocea sopranei Cebotari Maria.// E pân'la turle-ngropat în zăpadă/ schitul Măzărache și-i naltă câmpia,/ și-n strană parcă se mai aude un glas:/ „Să luăm aminte! Cântă Ma-r-i-a-a..."//... Iar unii pomi din Chișinău și-o amintesc/ și, murmurat, al frunzelor descântec,/ pe Mărioara Cibotaru, fata care/ mormântul și îl are într-un cântec." (*Ave Maria*, Nicolae Dabija) [7, p. 77-79]. Deși chiar moartea apare mai sensibilizantă în acest oraș romantic, viața rămne a fi la fel de grea. Astfel, Chișinăul păstrează trăsătura de spațiu bidimensional, spațiu al antitezelor, în care moartea blândă face fundal vieții crude, căci orașul nu încetează a fi:

Un loc în care contrariile se ciocnesc: „Peisajul citadin îmi dă fiori -/ la monumentul lui Ștefan cel Mare/ vin ieniceri cu laude și flori.../ e sărbătoare...// Cel strâmb, aud, ne-nvață lucruri drepte.../ îmi zic: e timpul, omule, s-o știi -/ toate vorbele noastre deștepte/ sunt niște prostii. (*Confuzii de iarnă*, Vasile Romanciuc) [7, p. 124].

Asamblarea și acestui set de forme arhetipale ale imaginarului ne permite să observăm că imaginea orașului, reprezentată de lirica secolului XX, este mult mai optimistă decât cea a secolului anterior. Poeții, fiind locuitori ai orașului ori ai țării pe care acesta o reprezintă, pătrunși de sentimente patriotice, aduc mai multe laude decât jigniri Chișinăului, oferindu-ne senzația unei spectaculoase schimbări de perspectivă.

Urmărind în continuare metamorfoza imaginii orașului Chișinău, observăm că poezia secolului XXI completează imaginarul structurat până acum cu noi modalități de reprezentare a structurilor arhetipale identificate. Poeții trec de la textele, în marea majoritate, cu tentă laudativă a orașului, la texte în care Chișinăul este un context pentru om de a se indentifica în cultura urbană și de a-și proiecta stările provocate de evenimentele trăite în oraș. Registrul tematic prezintă unele turnuri grave: de la evenimentele istorice abordate anterior se observă mutarea accentelor pe individualitatea omului care condamnă nedreptatea, care luptă cu problemele personale și se ciocnește zilnic de rutina ce-l devorează precum rugina. „Poeții urbani moderni tind să se concentreze asupra problemelor care influențează negativ viețile minorităților. În loc să-și exprime o părere despre o problemă, multe poezii urbane spun povestea cuiva care trăiește într-un oraș, ceea ce permite cititorului sau ascultătorului să înțeleagă mai bine problemele urbane, învățând despre experiențele personale ale povestitorului care se ocupă de aceste probleme" [13]. Repartizarea liricii secolului XXI în cele opt structuri arhetipale ale imaginarului ne permite să facem și mai sesizabilă această metamorfoză a imaginii orașului Chișinău:

Lumea mitică: „E noapte-n oraș. Luna cerne lumină,/ Iar vântul ne-aduce răcoare din luncă.../ Tu dormi Chișinău, pe braț de colină/ Un pic obosit după ziua de muncă.// În frunzele verzi ale genelor tale/ Se-ascunde miracolul zilei de mâine./ Îți străjuie somnul în jur macarale/ Ca niște giganți din povestea cu zâne" (*Chișinău*, Filip Mironov) [7, p. 114].

Elementul reprezentativ al vieții și morții: „Valea Morilor de vise/ Valea Morilor ucise/ .../ Valea Morii- Valea Morții/ Dorm sub ierburi Don Quijoții" (*Sonetul Văii Morilor*, Ion Hadârcă), [7, p. 100].

Spațiu al coeziunii dintre Eu și Celălalt: „ultima rutieră spre cruglic/ statul într-un picior, mirosuril la +40, coatele în coaste/ gențile și membrele sucite ale călătorilor" (*chișinău-cruglic*, Veronica Ștefăneț), [14, p. 22]. „eram lângă lacul de la valea trandafirilor/ într-o scurtă subțire/ aveam mâinile zgâriate/ am trecut pe lân-

gă un felinar cu becul spart/ doi îndrăgostiți se sărutau pe o bancă verde" (***, Artur Cojocaru) [15, p. 38].

Lumea integră: „Pentru mine Chișinăul nu este un oraș.// E o lume, în care mă pierd o clipă, ca să mă regăsesc o eternitate.// M-a acceptat lesne în 1987, l-am acceptat mai greu,/ dar acum suntem prietenii cei mai buni și, tot prietenește, ne suportăm de minune.// Chișinăul meu inițial s-a schimbat.// (...)/// Astfel, Chișinăul meu din Acum mă îndeamnă de fiece dată să nu-l mint cu nerușinare, să nu-i trădez idealurile înălțătoare și să nu-l laud fără vreun motiv oarecare." (*Gânduri despre Chișinăul meu*, Traianus), [7, p. 387-389].

Element al identificării eului cu originile sale: „Chiar dacă la orizont/ va apărea ceva/ ce ar semăna/ cu un sfârșit de lume/ Artiom a înțeles că va rămâne/ același/ băiețel/ venit de la țară/ născut la Chișinău/actor" (***, Artiom Oleacu) [16, p. 48]; „trăiască blocurile locative din parcuri/ trăiască poetașii de pe facebook/ trăiască mamele de peste hotare/ (…)/ e ușor să te ieși în față în chișinău/ dar nimeni nu știe unde/ e RM pe hartă/ și ce limbă se vorbește" (*viva basa*, Iulia Iaroslavschi) [17].

O proiecție a aspirațiilor și așteptărilor către întreaga țară, către oraș (în ecolul XX), către sine (în secolul XXI): „la 16 ani visam să ajung o bătrânică cool/ (...)fețele de pe străzile chișinăului/ îmi astupă vocea din stomac" (***, Veronica Ștefăneț) [14, p. 24].

Un spațiu al evadării: „Întoarce-te la Chișinău!-/ Nu știu o vatră mai aleasă./ Aici e cuibul tău și-al meu.../ Hi, adu-mi dragostea acasă!" (*Întoarce-te la Chișinău!*, Crina Slutu-Soroceanu) [7, p. 135].

Un loc al contrastelor: „dacă nu ești atent/ străzile te pot pierde în noapte/ denumirile lor au sensuri contradictorii/ sau și mai rău par lipsite de sens// în orice moment/ acest oraș poate fi câștigat sau pierdut la cărți"(*Orașul pierdut la cărți*, Nicolae Spătaru) [7, p. 140]; „m-ai pulverizat sub 91/ (...)/ te urăsc te iubesc/ (...)/ mi-e dor de tine translivania." (*Transilvania* – (Bibliotecă din Chișinău), Alexandru Buruiană) [7, p. 46]; „uneori și/ mai ales la Chișinău e/ foarte greu/ să faci diferența între un bărbat și-un/ bătrân" (*Cutia*, Alexandru Vakulovski) [18, p. 135]; „E concert în fața guvernului și oamenii protestează./ Ambulanțele caută copaci proaspeți tăiați,/ polițiștii sancționează pietrele scoase din pavaj.// Sufăr de sociopatie și merg/ împotriva mașinilor, împotriva tuturor./ Până nu mă lasă să trec strada ca lumea/ sunt nevoită să merg prin Chișinău/ ca pe un teren minat de pietre și asphalt zdrobit./ E dreptul meu și nu mă poate opri nimeni." (*PROTEST*, Anastasia Palii) [16, p. 62].

Imaginea contemporană a Chișinăului mustește de revolta junilor voci ale poeziei secolului XXI, de prezențe autobiografice, de abordări sincere și tăioase, transgresând de la imaginea unui oraș străin/al nimănui/al celorlalți, la un oraș al meu, mult mai intim și mai aproape de sufletul poetului. Distanțat până la uitare (sec. XIX), apoi ridicat pe postamentul admirației (sec. XX), Chișinăul devine mediu familiar (sec. XXI), obiect al culturii și nu al cultului, spațiu arhitectural concrescut cu generația de după 2000.

Fie că erau vizitatori, veniți pentru a locui în capitală ori originari ai acesteia, scriitorii au reflectat prin imagini artistice atât ceea ce au văzut, cât și ceea ce și-au imaginat că văd, oferindu-ne posibilitatea de a privi același oraș din mai multe perspective. Imaginea orașului Chișinău configurează „un spațiu urban chișinăuian stratificat, mobil, dintr-un continuum eterogen de experiențe, rememorate prin confruntare cu traume istorico-sociale sau politice majore. Radiografia ficțională emoționantă a orașului Chișinău converge spre crearea unor produse nostalgice ale mnemonicii multiplelor experiențe și înțelegerea spațiului urban ca spațiu trăit care modelează imaginile colective" [10, p. 69].

Chișinăul apare ca o lume de basm, o lume primordială, în formare ori deformare, ce servește ca temelie pentru viața și moartea eroilor săi, devine context al relaționării eului cu celălalt. Orașul devine un punct de reper, un centru al lumii eului, un spațiu al șocului și al realizării, reflectând atât căderile, cât și înălțările personajelor care-l populează. Imaginile artistice selectate din poezia secolelor XIX, XX și XXI demonstrează o absorbție completă a acestor

aspecte, o sensibilitate extraordinară a firii poetului-receptor, care, în creațiile sale, îmbină realitatea și fantezia, istoria și arta, natura „materială" și „spirituală" a textului urban.

Note și referințe bibliografice:

1. Lunch, Kevin. *THE IMAGE OF THE CITY*. Massachusetts Institute of Technology and the President and Fellows of Harvard College Twentieth Printime, 1960 [online]. [Accesat: 15.05.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: https://www.miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/1960_Kevin_Lynch_The_Image_of_The_City_book.pdf

2. Grati, Aliona. *Dicționar de teorie literară: 1001 de concept operaționale și instrumente de analiză a textului literar*. Ed. a 2-a revizuită și completată. Chișinău: ARC, 2018, 544 p.

3. Jucan, Marius. *Antropologia imaginarului*. [online]. [Accesat: 06.03.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: http://documents.tips/documents/antropologia-imaginarului.html

4. Vrabie, Diana. *Delimitări conceptuale în sfera imaginarului*. În: „Metaliteratură", anul X, nr. 1-4 (23-24), 2010, p. 98-103.

5. Kuznețova, A.V.; Petrulevici, I.A. *The urban texte: semiosis of culture cod*. 2019 [online]. [Accesat: 04.06.2023]. Disponibil pe Internet la adresa: https://cyberleninka.ru/article/n/gorodskoy-tekst-semiozis-kulturnogo-koda/viewer

6. Cimpoi, Mihai. *Marca ontologică a Chișinăului*. În: „Limba română", 2003, nr. 4-5, p.94-95.

7. *Chișinăul în literatură*. Antologie. Chișinău, 2011. Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu", Grafema Libris" SRL, 575 p.

8. Boia, Lucian. *Pentru o istorie a imaginarului*. București: Humanitas, 2000, 232 p.

9. Grati, Aliona. *Chișinău. Morile timpului. Eseu de imagologie literară*. Chișinău: Editura Prut, 2020, 368 p.

10. Șimanschi, Ludmila. *Sensul polifonic al spațiului urban chișinăuian în creația lui Sergiu Matei Nica*. În „Dialogica" (Chișinău). nr. 3, 2020, p. 69-78.

11. Grati, Aliona. *Nichita Stănescu: „Chișinăul e o perlă albă, în atâta verde pur"*. În: „Dialogica" (Chișinău). nr. 1, 2023, p. 115-123.

12. https://www.youtube.com/watch?v=euEcN8DTtfw [Accesat: 18.07.2023].

13. https://www.languagehumanities.org/what-is-urban-poetry.htm [Accesat: 11.05.2023].

14. Ștefăneț, Veronica. *Scrum*. Bistrița: Casa de Editură Max Blecher, 2019, 92 p.

15. Cojocaru, Artur. *un cap pentru un coș de gunoi*. București: Tracus Arte, 2019, 60 p.

16. Crudu, Dumitru (coord.). *OPT*. (antologie de poezie). Chișinău: Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu", 2017, 109 p.

17. https://noiibarbari.wordpress.com/portfolio/iulia-iaroslavschi/ [Accesat: 18.07.2023].

18. Armașu, Liliana (selecție și prefață). *Cartea poeziei, 2019*, Ed. a 6-a. Chișinău: ARC, 2019, 160 p.

*Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii.*